

Joanna Juszczyk-Rygałło

Zabawy dydaktyczne wspierające dojrzałość szkolną dzieci w zakresie sprawności językowej

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 2,
45-52

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

dr Joanna Juszczyk-Rygałło
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej

ZABAWY DYDAKTYCZNE WSPIERAJĄCE DOJRZAŁOŚĆ SZKOLNĄ DZIECI W ZAKRESIE SPRAWNOŚCI JĘZYKOWEJ

Prawidłowy rozwój mowy dziecka stanowi podstawę kształtowania się i rozwoju jego osobowości. „Poziom rozwoju mowy dziecka świadczy o jego aktywności intelektualnej. W każdym człowieku istnieje dążenie do tego, by być efektywnym, kompetentnym i niezależnym, by rozumieć świat i sprawnie w nim działać”¹. Dzięki rozumieniu mowy dziecko poznaje otaczający je świat, natomiast dzięki umiejętności mówienia może wyrazić swoje uczucia i spostrzeżenia, a przede wszystkim potrzeby.

„Rozwój jest uwarunkowany genetycznie, zależy od wrodzonych właściwości organizmu człowieka, ale możliwy jest jedynie w kontakcie ze środowiskiem społecznym, z innymi ludźmi. Słowem jest to proces, w którym współgrają czynniki biologiczne i społeczne”². W rozwoju mowy wyodrębnia się cztery okresy: okres melodii – od zera do jednego roku życia, okres wyrazu – od roku do dwóch lat, okres zdania – od dwóch do trzech lat i okres swoistej mowy dziecięcej – od trzeciego do szóstego roku życia. Okres swoistej mowy dziecięcej jest przygotowaniem do dojrzałości szkolnej. Rozwój mowy postępuje równoległe z rozwojem motoryki narządów artykulacyjnych. „Mówienie jest sprawnością i trzeba się jej uczyć tak, jak wszystkich innych sprawności. Jest to możliwe dzięki sukcesywnemu dojrzewaniu różnych organów mowy. Po urodzeniu żaden z tych organów nie jest jeszcze gotowy do swych czynności. Mowa wytwarza się dzięki skoordynowanej aktywności muskulatury języka, warg, gardła, podniebienia, krtani i płuc. Do rozwoju i koordynacji poszczególnych części wchodzących w skład skomplikowanego narządu mowy potrzebny jest pewien okres i aktywne ćwiczenia”³. Od najmłodszych lat dziecko ćwiczy narządy artykulacyjne poprzez czynności ssania, polykania, żucia. W ten sposób język przygotowuje się do wymowy głosek środkowojęzykowych, a wargi – do dwuwargowych. „W późniejszych okresach trening ten jest kontynuowany głównie przez samą czynność mówienia. Gdy jednak ta czynność jest zanizowana, niedbała, nieambitna, gdy

¹ R. Wojtyniak, *O rozwoju mowy dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1996, nr 5, s. 291.

² G. Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, Warszawa 1996, s. 14.

³ Tamże, s. 17.

dziecku wystarczy, że jako tako porozumiewa się z najbliższym otoczeniem, trzeba mądrą naturę zastąpić równie mądrą gimnastyką, która by podnosiła poziom i poszerzała zakres sprawnościowy aparatu mowy”⁴. Zaburzenia mowy utrudniają dzieciom kontakty z rówieśnikami i stanowią często przyczynę niepowodzeń szkolnych.

W ciągu całego wieku przedszkolnego mowa staje się rzeczywistym narzędziem komunikacji społecznej. Różnorodne formy działalności – zwłaszcza zabawowe – jakie podejmuje dziecko wpływają na rozszerzenie tematyki rozmów. Charakterystyczną cechą mowy i myślenia dziecka jest emocjonalność. Określony stan emocjonalny dziecka, jego samopoczucie i stosunek do rzeczywistości wpływają na komunikatywność mowy. Mowa jest jednym z najważniejszych środków komunikowania się między ludźmi. Im jest doskonalsza, tym łatwiej nawiązywać kontakty społeczne. W wielu przypadkach piękna i wyrazista mowa jest jednym z warunków osiągnięcia sukcesu życiowego. Poprawna wymowa głosek warunkuje także kształtowanie umiejętności czytania. Zła wymowa głosek powoduje złe nazywanie, odczytywanie liter i słów, a więc kłopoty z rozumieniem czytanych wyrazów, zdań i tekstów.

Dziecko poznaje świat przy pomocy zmysłów wzroku, słuchu, powonienia, smaku i dotyku, ale nie zawsze dokładnie je spostrzega i prawidłowo ocenia. Analiza i synteza słuchowa to procesy rozwijające wrażliwość na dźwięki otoczenia, zdolność różnicowania ich, a także odtwarzania. Specyficzny proces analizy i syntezy słuchowej to wyodrębnienie i scalenie dźwięków mowy ludzkiej – wyodrębnienie poszczególnych głosek w wyrazach i łączenie ich w całość. „Dzieci sześciolatnie, a także dobrze prowadzone pięciolatki, dość łatwo przyswajają sobie umiejętność wyodrębniania głosek na początku wyrazu. Praktycy kierujący rozwojem wychowanków zdają sobie doskonale sprawę z tego, jak ważna jest ta umiejętność. Wiedzą, że wychowanek, który opanował umiejętność dokonywania analizy i syntezy słuchowej łatwo poradzi sobie z analizą i syntezą wzrokową, czyli czytaniem wyrazów, zdań i tekstów”⁵.

U podstaw analizy i syntezy wzrokowej leżą procesy spostrzegania. Dziecko ujmując przeważnie przedmioty i sytuacje jako całość. Dostrzeganie i określanie różnic pomiędzy różnego rodzaju sylabami graficznymi to droga do wyodrębniania liter przez zauważanie niekiedy subtelných różnic między nimi, a więc do procesu czytania. „Nauka czytania to proces, który zaczyna się od poznania pierwszych liter, a kończy, gdy dziecko opanuje umiejętność cichego czytania ze zrozumieniem. Różnice wśród wychowanków są pod tym względem dość znaczne. Większość osiąga tę umiejętność dopiero w szkole”⁶. Do sukcesu w początkowej nauce czytania przyczyniają się dobrze wykształcone procesy spostrzegawczości,

⁴ Tamże, s. 17.

⁵ I. Dudzińska, T. Fiutowska, *W co i jak się bawić – gry i zabawy dydaktyczne*, 1998, s. 7.

⁶ Tamże, s. 92.

precyzyjna percepcja wzrokowa i słuchowa, poprawna wymowa wszystkich głosek oraz zainteresowanie słowem drukowanym.

„Postulaty rozwijania pełnej osobowości dziecka od wczesnych lat jego życia, rozszerzania zakresu wiadomości, pogłębiania uzdolnień oraz wyrabiania aktywnego stosunku do otoczenia społecznego stworzyły konieczność szukania najskuteczniejszych sposobów i metod realizacji tych wychowawczych zamierzeń”⁷. Jedną ze skutecznych metod oddziaływania są w tym okresie rozwojowym zabawy dydaktyczne, czyli zabawy kształcące. Przyspieszają one proces nabywania umiejętności porozumiewania się z otoczeniem przez rozszerzanie jeszcze skromnego zasobu słów, którymi dzieci się posługują i ugruntowują pojęcia oraz utrwalają wiadomości uzyskane na drodze własnych doświadczeń. „W polskiej pedagogice przedszkolnej zabawy dydaktyczne – czyli zabawy oparte na działaniu prowadzącym do osiągnięcia ustalonych celów przy zachowaniu przyjętych prawideł, mają swoje znaczące miejsce. Uznane są jako efektywna forma zbiorowej stymulacji rozwojowej stwarzającej szczególnie korzystne warunki do bogacenia słownika dziecięcego i usprawniania mowy”⁸. Zabawy dydaktyczne wdrażają zarówno do samodzielnego podejmowania zadań, jak i do zgodnego współżycia w grupie koleżeńskiej, stając się tym samym swoistym pomostem ogromnie ułatwiającym dzieciom przejście z przedszkola do szkoły. Zabawy dydaktyczne to zabawy umysłowe, które utrwalają wiadomości i umiejętności wychowanków oraz stymulują ich rozwój intelektualny. Bardzo często używa się łącznie określenia „gry i zabawy dydaktyczne”, ponieważ służą one tym samym celom. Dokładniejsza analiza pozwala jednak wskazać na pewne różnice między nimi. Zabawy są najczęściej prowadzone przez osoby dorosłe, często uczestniczy w nich dość duża liczba dzieci, które można podzielić na współzawodniczące ze sobą zespoły. Do gier dydaktycznych zawsze potrzebne są specjalnie dobrane pomoce. Najczęściej są to obrazki – karty do gry, loteryjki, domina, które każde dziecko powinno mieć w ręku, co nie zawsze musi mieć miejsce w zabawach dydaktycznych. Inną cechą gier dydaktycznych jest element wygranej, wynikający z ustalonych prawideł. Zabawy można modyfikować, zmieniać ich przebieg i reguły, w przypadku gier to przede wszystkim samodzielnie podejmowana zabawa, która ma miejsce wtedy, gdy dziecko ma na nią ochotę. I. Dudzińska pisze, iż „każda gra jest na pewno zabawą, ale nie każda zabawa jest grą”⁹.

Zabawy dydaktyczne w opracowaniach metodycznych są zazwyczaj klasyfikowane według przyjętych przez autora kryteriów. Są to podziały nieco umowne, ponieważ każda zabawa dydaktyczna zawiera treści i czynności angażujące wszystkie sfery osobowości uczestników. „Poprawne myślenie, rozwój społeczny i prawidłowy rozwój mowy świadczą o dojrzałości dziecka do podjęcia nauki

⁷ Z. Bogdanowicz, *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Warszawa 1997, s. 8.

⁸ Tamże, s. 4.

⁹ I. Dudzińska, T. Fiutowska, *W co i jak się bawić – gry i zabawy dydaktyczne*, 1998, s. 9.

szkolnej, do czego powinno się je przygotować w czasie pobytu w przedszkolu”¹⁰. Zabawy artykulacyjne, nawet te króciutkie, powinny być prowadzone bardzo często z małymi zespołami dzieci, ponieważ tylko systematyczne ćwiczenia usprawniające narządy mowy przynoszą oczekiwane efekty. Zabawy dydaktyczne wraz z doskonaleniem zmysłów wpływają na wzbogacanie słownika dzieci: nazywanie dźwięków, smaków, zapachów, cech (np. dźwięk – wysoki, niski, przeraźliwy; smak – słodki, kwaśny, gorzki; zapach – przyjemny, aromatyczny). Opracowując i prowadząc zabawy trzeba pamiętać o stopniowaniu trudności w stawianych dzieciom wymaganiach. Najłatwiej jest usłyszeć głoskę na początku lub na końcu wyrazu, ale dużo trudniej obie jednocześnie. Zadanie jest bardziej skomplikowane, gdy szukana głoska ukryta jest w środku wyrazu. Łączenie w zabawie głosek z literami, czyli graficznymi znakami, sprzyja nauce czytania. Dostrzeganie i określanie różnic pomiędzy różnego rodzaju symbolami graficznymi to droga do ułatwienia procesu czytania. W przedszkolu jest wiele zabawek i pomocy angażujących doskonalenie procesów analizy i syntezy wzrokowej, służących do systematycznego utrwalania poznanych treści. Zadania przygotowania dziecka do szkoły polegają między innymi na troskliwej opiece nad ostatnią fazą kształtowania się mowy tak, aby była ona już dojrzała, gdy dziecko przekroczy próg szkoły. Chodzi nie tylko o bogaty zasób słownikowy, składniową i gramatyczną formę wypowiedzi, ale też o wyraźną wymowę, czemu służą ćwiczenia wymowy prowadzone w formie zabaw dydaktycznych. Zadaniem nauczyciela jest więc zapobieganie wadom. Ćwiczenia wymowy prowadzi się w formie zabaw dydaktycznych, natomiast ćwiczenia dykcji, wyraźnej mowy i akcentowania – poprzez osłuchanie się dzieci z wyraźną, poprawną mową dorosłych oraz przez ćwiczenia oddechowe, recytowanie wierszy i śpiew. Program oraz literatura metodyczna zalecają przeprowadzanie ćwiczeń artykulacyjnych na samogłoskach, spółgłoskach, sylabach oraz wymawianie trudnych wyrazów i grup spółgłoskowych. Doświadczenie uczy, że niejednokrotnie już sama gimnastyka artykulacyjna wystarczy do zlikwidowania prostych wad wymowy. Bardzo pomocne w pracy nad doskonaleniem sprawności językowej dzieci sześciolatków są ćwiczenia rytmizujące, co jest szczególnie ważne dla tych dzieci, których rozwój psychoruchowy nie przebiega prawidłowo. Zajęcia z rytmiki, zwłaszcza umiejętne łączenie muzyki z ruchem i ekspresją wokalną są wielkim sprzymierzeńcem w kształtowaniu i korygowaniu mowy. Zdolność różnicowania dźwięków mowy artykulacyjnej pojawia się u dzieci w drugim roku życia. Ćwiczenia słuchowe dla sześciolatków wiążą się ściśle z mową i obejmują wydzielone wyrazy w zdaniu, sylaby w wyrazach i głoski. Należy zatem wybierać wyrazy o prostej budowie fonetycznej, tzn. bez upodobnień i zaniku dźwięczności. Działania te nie powinny ograniczać się jedynie do planowanych, zgodnie z programem ćwiczeń ortofonicznych. Na wymowę należy zwracać uwagę podczas swobodnych wypowiedzi dzieci przy malowaniu, zabawie, czy rozmowie z kolegami.

¹⁰ E. Sachajska, *Uczymy poprawnej wymowy*, Warszawa 1987, s. 7.

Wychodząc z założenia, że zabawy dydaktyczne w znaczący sposób wspierają dojrzałość szkolną w zakresie rozwijania sprawności językowej dzieci przeprowadzono badania wśród 140 przedszkolaków sześciolletnich w kwietniu i maju 2008 roku.

Do zbadania wpływu zabaw dydaktycznych na analizę i syntezę wzrokową i słuchową wykorzystano zabawy: „Dobry słuch”, „Znajdź parę”, „Tańczące sylaby”.

Celem zabawy „Dobry słuch” było zbadanie umiejętności dobierania przez dzieci odpowiedniego obrazka do przedstawionego tekstu. Zabawa przeprowadzona była w trzech etapach. W etapie pierwszym tekst przedstawiony był w umiarkowanym tempie, w drugim szybciej, w trzecim etapie tekst był mówiony szeptem. Za każdym razem kolejność występujących wyrazów w tekście była zmieniana. Stopień sprawności językowej w zabawie „Dobry słuch” prezentuje tabela 1.

Stopień sprawności językowej dzieci

Tabela 1

Stopień sprawności językowej	Dobieranie odpowiednich obrazków do przedstawionego tekstu					
	I etap		II etap		III etap	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo dobry	30	21,4	35	25,0	35	25,0
Dobry	86	61,4	84	60,0	78	55,7
Dostateczny	24	17,2	21	15,0	27	19,3
Niedostateczny	—	—	—	—	—	—

W tabeli 1 zawarte są trzy próby dobierania odpowiednich obrazków do przedstawionego tekstu. W pierwszym etapie, gdy tekst był wypowiedziany w umiarkowanym tempie, przyporządkowanie odpowiednim wyrazom właściwego obrazka nie sprawiało dzieciom trudności. Najwięcej błędów popełniały z wyrazami, które różniły się pierwszą głoską np. domek – Tomek, bąk – pąk. O wiele trudniejszy okazał się drugi etap zabawy, gdy tekst był mówiony szybciej. Wzrosła liczba tych, które popełniły błędy w dobieraniu obrazków, ponieważ spodziewały się tej samej kolejności wymienianych zdań i to je zmyliło. Trzeci etap zabawy wymagał ciszy i skupienia, gdyż tekst był wymawiany szeptem. Tym razem najwięcej trudności sprawiły dzieciom takie wyrazy jak: kasa – kasza, tacka – taczka.

Zbadano również, w jakim stopniu radzą sobie respondenci z wyodrębnieniem głosek w wyrazach. Dane prezentuje tabela 2.

*Stopień sprawności językowej dzieci – głoski**Tabela 2*

Stopień sprawności językowej	Wyodrębnianie głosek w wyrazie	
	N	%
Bardzo dobry	80	57,1
Dobry	40	28,6
Dostateczny	20	14,3
Niedostateczny	—	—

Większość poradziła sobie z wyodrębnieniem głosek w wyrazie w stopniu bardzo dobrym i dobrym. Stosunkowo dużo dzieci otrzymało też oceny dostateczne.

Zbadano również, w jakim stopniu radzą sobie one z podziałem wyrazów na sylaby. Wyniki przedstawiono w tabeli 3.

*Stopień sprawności językowej dzieci – sylaby**Tabela 3*

Stopień sprawności językowej	Dzielenie wyrazów na sylaby	
	N	%
Bardzo dobry	90	64,3
Dobry	42	30,0
Dostateczny	8	5,7
Niedostateczny	—	—

Badani poradzili sobie z podziałem wyrazów na sylaby dobrze i bardzo dobrze. Nikt nie został oceniony niedostatecznie.

Druga zabawa, którą przeprowadzono, to zabawa „Znajdź parę”. Zadanie polegało na poprawnym odłączeniu pierwszej głoski w wyrazach. Dzieci podczas przedstawiania się imionami wyodrębniały pierwszą głoskę swojego imienia i z rozsypanki literowej dobierały do niej odpowiedni obraz graficzny litery. Drugi etap zabawy – dobieranie wyrazów na tę samą głoskę – polegał na szukaniu do pary kolegi lub koleżanki. Każda para otrzymała tę samą ilość wyrazów i musiała wybrać z nich te, które rozpoczynały się tą samą głoską co imiona. Wybrane osoby dzieliły wyrazy na sylaby. Dane prezentuje tabela 4.

Stopień sprawności językowej

Tabela 4

Stopień sprawności językowej	Wyodrębnienie głoski w wyrazie i dobieranie odpowiednich znaków graficznych		Dobieranie wyrazów na tę samą głoskę		Dzielenie wyrazów na sylaby	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo dobry	139	99,3	102	72,9	112	80,0
Dobry	—	—	38	27,1	18	12,8
Dostateczny	—	—	—	—	10	7,2
Niedostateczny	1	0,7	—	—	—	—

Badania wykazały, że dzieci nie miały żadnych problemów z wyodrębnieniem pierwszej głoski w swoim imieniu, dobieraniem wyrazów na tę samą głoskę i dzieleniem wyrazów na sylaby.

Do ostatniego badania z zakresu analizy i syntezy wzrokowej i słuchowej wykorzystano zabawę „Tańczące sylaby”. Każde dziecko przedstawiało się jako sylaba, następnie podawało wyraz, w którym mieściła się ta sylaba. Wyniki poszczególnych zadań, z jakich miały się wywiązać dzieci, zamieszczono w tabeli 5.

Sprawność językowa dzieci – zabawa „Tańczące sylaby”

Tabela 5

Stopień sprawności językowej	Tworzenie wyrazów z sylab		Określenie znaczenia wyrazu		Wyodrębnienie głoski w wyrazie	
	N	%	N	%	N	%
Bardzo dobry	80	57,1	31	22,1	86	61,4
Dobry	—	—	57	40,7	41	29,3
Dostateczny	34	24,3	42	30,0	13	9,3
Niedostateczny	26	18,6	10	7,2	—	—

W stopniu dobrym i dostatecznym dzieci określały znaczenie utworzonych wyrazów, ale w stopniu bardzo dobrym tworzyły z sylab wyrazy. Jednak najlepiej radziły sobie z wyodrębnieniem głoski w wyrazie.

Z analizy materiału empirycznego można stwierdzić, że różnorodność zabaw dydaktycznych i stosowanie ich w pracy z dziećmi wpływa na rozwój ich sprawności językowej. Znajomość poziomu rozwoju mowy dziecka pozwala na wybranie takich zabaw dydaktycznych i wykorzystanie ich w takich formach

organizacyjnych, które służą kształceniu określonych funkcji u dzieci wykazujących braki, a także ogólnemu podnoszeniu rozwoju umysłowego wszystkich dzieci.

Joanna Juszczyk-Rygałło

Bibliografia:

- Bogdanowicz Z., *Zabawy dydaktyczne dla przedszkoli*, Warszawa 1997.
Demel G., *Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola*, Warszawa 1984.
Dudzińska I., Fiutowska T., *W co i jak się bawić – gry i zabawy dydaktyczne*, 1998.
Mystkowska H., *Rozwijamy mowę i myślenie dziecka w wieku przedszkolnym*, Warszawa 1991.
Sachajska E., *Uczymy poprawnej wymowy*, Warszawa 1987.
Chmielewska E., *Gry i zabawy stymulujące rozwój mowy*, „Wychowanie w Przedszkolu” 1993, nr 1.

Izabela Bajor

Anna Dąbrowska

Publiczna Biblioteka Pedagogiczna RODN „WOM” w Częstochowie

SPRAWOZDANIE Z VI EDYCJI MIĘDZYSZKOLNEGO KONKURSU CZYTELNICZEGO I PLASTYCZNEGO „SPOTKANIE Z LEKTURĄ”

W dniu 14.05.2009 o godzinie 10⁰⁰ w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie odbyła się VI edycja Międzyszkolnego Konkursu Czytelniczego i Plastycznego „Spotkanie z lekturą”.

Organizatorami konkursu byli: nauczyciele bibliotekarze PBP RODN „WOM” – Anna Dąbrowska, Izabela Bajor, Anna Hiller oraz nauczyciele Szkoły Podstawowej nr 39 – Agnieszka Centkowska i Wanda Kolman.

W konkursie uczestniczyło czterdziestu ośmiu uczniów klas pierwszych z ośmiu częstochowskich szkół podstawowych. Konkurs czytelniczy został przeprowadzony w formie turnieju trzyosobowych drużyn, natomiast podczas konkursu